

Міністерство освіти і науки України

Конкурсна робота

**«КАТЕГОРІЯ ВПЛИВУ ТА ЇЇ ВИЯВ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ
ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ»**

під шифром «Успішна комунікація»

2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ I. ХУДОЖНІЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ	5
1.1. Інституційність / неінституційність політичного дискурсу.....	5
1.2. Соціолінгвальні та внутрішньосистемні чинники становлення художнього політичного дискурсу в Україні.....	9
Розділ 2. РЕГУЛЯТИВНИЙ ВПЛИВ У ХУДОЖНЬОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	14
2.1. Маніпулятивність / регулятивність у політичному та художньому дискурсах.....	14
2.2. Мовні засоби категорії впливу в художньому політичному дискурсі..	15
2.2.1. Суспільно-політична лексика.....	16
2.2.2. Суспільно-політичні евфемізми та дисфемізми.....	19
2.2.3. Суспільно-політична тропіка.....	20
2.2.4. Роль антитези в конструюванні суспільно-політичного змісту.....	23
Розділ 3. КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	24
3.1. Стратегія ідентифікації.....	24
3.2. Стратегія консолідації народу.....	25
3.3. Стратегія засудження ідей і вчинків.....	26
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33
ДОДАТОК	35

ВСТУП

Поняття дискурсу як складного комунікативного явища є домінантним як у різних сферах сучасної лінгвістики (прагмалінгвістиці, лінгвістичній семантиці, теорії комунікації, лінгвістиці тексту, граматичній стилістиці тощо), так і в міжгалузевих науках, зокрема соціолінгвістиці. З-поміж багатьох дискурсних проблем соціолінгвістика розв'язує і ту, що вияскравлює соціальну варіативність дискурсу, один із різновидів якого – політичний – активно завойовує позиції пріоритетного в житті українського суспільства.

Актуальність теми. Політичний дискурс достатньо студійований в українському та закордонному мовознавстві. Особливої уваги потребують нині його периферійні типи, з-поміж них і художній політичний дискурс. У вітчизняних наукових джерелах про нього лише спорадично згадують (М. Голіченко [6], Т. Шарова [22], Д. Шевчук [23] та ін.), спроб установити його структурно-функційні параметри не зафіксовано. Для усвідомлення специфіки цього різновиду політичного дискурсу важливим видається дослідження в ньому однієї із центральних категорій – впливу, що вибудовує «соціальність» комунікації, розгорненої як передбачувана реакція на виклик адресанта.

Метою дослідження є виокремлення з-поміж неінституційних різновидів політичного дискурсу його художнього політичного типу; ідентифікація власне-мовних та стратегічних маркерів категорії впливу в художньому політичному дискурсі.

Для досягнення поставленої мети слід розв'язати такі конкретні **завдання**:

- 1) уналежнити художній політичний дискурс до складу маргінальних різновидів політичного дискурсу;
- 2) установити соціолінгвальні та внутрішньосистемні чинники становлення художнього політичного дискурсу в Україні;
- 3) описати регулятивний вплив художнього політичного дискурсу, порівняти його з маніпулятивним впливом політичного дискурсу;

4) виявити основні регулятивні засоби в сучасному українському художньому політичному дискурсі;

5) визначити домінантні комунікативні стратегії і тактики в сучасному українському художньому політичному дискурсі.

Об'єктом дослідження став художній політичний дискурс, а **предметом** – категорія впливу в ньому. **Матеріалом** послуговували художні тексти сучасних українських письменників, у яких порушено суспільно-політичні проблеми.

Методами дослідження стали дискурс-аналіз, інтерпретаційний, спостереження, опис.

Новизна роботи. Уперше в українській лінгвістиці здійснено спробу проаналізувати художній політичний дискурс як елемент неінституційного політичного дискурсу, усвідомити причини його становлення, продемонструвати вияв категорії впливу в ньому.

Теоретичне значення роботи. Дослідження впотужнить класифікацію дискурсів із соціолінгвального погляду, поглибить комунікативно-функційну теорію, що утверджується як загальнонаукова лінгвістична дисципліна.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування його результатів в освітній практиці із метою патріотичного виховання молоді, а також у процесі вироблення рекомендацій громадянам щодо ознайомлення із сучасною художньою літературою патріотичного спрямування.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списків використаної літератури (25 позицій), використаних джерел (18 позицій), додатка. Загальний обсяг роботи – 35 сторінок, із них основного тексту – 29 сторінок.

ХУДОЖНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ

Соціолінгвістику вналежнюють до кола тих наук, що описують мову в «режимі реального часу». Її цікавить мовна картина світу сучасників, їхня дискурсивна практика. Дискурс як вербалізований досвід мислення про світ, мовлення, занурене в життя, постає важливим об'єктом вивчення соціолінгвістичної науки. На соціолінгвальні параметри дискурсу вказують багато вчених, зокрема дослідниця комунікації К. Серажим характеризує його так: дискурс – це складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінований (безпосередньо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматико-ситуативними, психологічними та іншими (конституювальними чи фоновими) чинниками, по-друге, має експліцитну – лінгвальну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та імпліцитну – екстралінгвальну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, маркований спільністю світу, вибудованого впродовж розгортання дискурсу його репродуцентом (автором) та інтерпретованого його реципієнтом (слухачем, читачем тощо) [19, с. 13].

Дискурс оцінюють із погляду лінгвальної варіативності, зумовленої соціальними чинниками. Розв'язати такі завдання неможливо без апелювання до здобутків інших наук, передовсім лінгвістики тексту, психолінгвістики, культурології, когнітології. Узагальнення знань соціолінгвістичного спрямування нині можна розглядати і як суттєву підтримку комунікативно-функційної парадигми, що утверджується як загальнонаукова лінгвістична парадигма.

1.1. Інституційність / неінституційність політичного дискурсу

Із погляду науки, яка опікується вивченням мови в аспекті її функціонування, дискурс варто диференціювати на персональний (особистісно-орієнтований) та

інституційний (статусно-орієнтований). Перший тип дискурс реалізують комуніканти, які знають один одного й намагаються не лише передати інформацію співрозмовникові і, відповідно, вплинути на нього, але й зрозуміти його внутрішній світ. У процесі інституційної дискурсної діяльності учасники спілкування можуть не знати один одного, вони комунікують відповідно до норм соціуму, а останні експлікують цінності суспільства загалом та конкретної соціально-професійної групи, яка формує соціальний інститут, зокрема [11, с. 202–203].

Інституційний дискурс спостережений в «ієрархічно організованому середовищі комунікативної та інформаційно-комунікаційної взаємодії мовців, поєднаних спільною інституційною територією, статусно-рольовими правилами поведінки, спорідненими моделями суспільних і фахових знань, а також особливим добором комунікативних стратегій і тактик» [16, с. 5].

Системоутворювальними ознаками інституційного дискурсу є його учасники та конкретна мета. Домінантними параметрами інституційної мовленнєвої взаємодії є визначені контекстом дискурсивні сутності мовців, їхні інституційні ролі, комунікативні стосунки та мовленнєва поведінка. Важливе значення для інституційного дискурсу мають пріоритетність статусно-рольових характеристик комунікантів, їхня асиметрійна мовленнєва взаємодія.

Метою інституційного спілкування постає не стільки передача інформації, як конструювання соціального змісту. Інституційний дискурс є підтримкою соціальних інститутів, отже, забезпечує стабільність соціальної структури.

Необхідним інструментом інституційного дискурсу є система мовних засобів. Т. Лукманн визначає її як соціолект – «інституційний мовленнєвий стиль» із набором таких характеристик:

- 1) зумовленість певним стилем життя;
- 2) закріпленість за певними сферами спілкування;

3) вироблення специфічних показників – особливої конотативної насиченості стосовно слів, що виражають цінності спільноти, специфічних переосмислень значень, особливих правил мовленнєвого етикету тощо (цит. за [10, с. 17]). Кожен соціолект зорієнтований на норми, правила, концепти того чи того соціального інституту, необхідні для конструювання відповідної картини світу та способів її інтерпретації. Оскільки така мова є доступною більшою мірою тільки представникам того або того соціально-комунікативного простору, то вона також є критерієм соціальної ієрархізації.

Спілкування, зумовлене соціальними функціями комунікантів, є регламентованим як за змістом, так і за формою. Воно відбувається в межах офіційно-ділового, наукового та публіцистичного функціональних стилів мови. Шаблонна комунікація, про яку йдеться, водночас зазнає і деякого суб'єктивного впливу, проте її учасники інтуїтивно відчують певну межу, перетнути яку означає заперечити основи існування того чи того соціального інституту.

Л. Бейлінсон виокремила такі функції інституційного дискурсу: перформативна (забезпечує виконання соціальним інститутом свого призначення), нормативна (підтримує норми та цінності відповідного інституту), презентаційна (формує позитивні характеристики інституту), парольна (окреслює межі між адресантами та адресатами у відповідному інституті) [3, с. 142–147]. Ці функції конкретизуються в різних видах інституційного дискурсу.

Для сучасного суспільства характерна значна кількість інституційних дискурсів, які поступово осмислюються й глибоко аналізуються мовознавцями. У науковій літературі активно розв'язуються питання дипломатичного, судового, адміністративного, військового, освітнього (педагогічного), релігійного, медичного, ділового, рекламного, академічного, сценічного, масово-інформаційного різновидів. Особливе місце в ній відведено одному з найбільш значущих типів інституційного дискурсу – політичного.

Вивчення політичного дискурсу розпочали представники кембріджської та оксфордської філософських шкіл ще в 50-х рр. минулого століття. Нині цей тип дискурсу осмислений у вузькому та широкому значеннях. Вузької дефініції дотримується Т. А. ван Дейк [25, с. 13], який обмежує політичний дискурс діяльністю політиків, тобто професійною сферою. Такий варіант політичного дискурсу і є, власне, інституційним. Водночас із поступовим набуттям особливої ваги мови як засобу влади та соціального контролю політичний дискурс розширив межі свого функціонування й виявлений не лише в традиційних для нього жанрах – політичних документах, парламентських дебатах, партійних програмах, публічних виступах та інтерв'ю політичних лідерів тощо. У межах політичного дискурсу створюються тексти різного спрямування, зокрема:

- медіатексти з політичною тематикою, створені журналістами й поширені засобами преси, телебачення, радіо, інтернету;
- непрофесійні політичні тексти, написані «звичайними громадянами», що епізодично беруть участь у політичній комунікації;
- політичні мемуари колишнього політика, політичні детективи, політична поезія;
- наукові тексти, присвячені політиці [15, с. 38].

О. Шейгал пропонує використовувати польовий підхід до аналізу структури дискурсу й з огляду на таку позицію вважає дискурс політичним, якщо до сфери політики належить хоча б один із трьох складників – суб'єкт, адресат чи зміст мовленнєвого повідомлення. Учена розрізняє ядро поля та його периферію, асоціюючи з ядром первинні жанри (інституційні), а з периферією – вторинні, або маргінальні, які інтегрують у собі елементи політичного та інших різновидів дискурсу (інституційних та неінституційних) [24, с. 244–245]. Завдяки ЗМК політичний дискурс набуває статусу публічного, адресованого широкій аудиторії, а тому сьогодні можна говорити про суттєве зрощення політичного дискурсу з медійним.

Для політичного дискурсу здебільшого характерні інформативність, оцінність, змістова невизначеність, фантомність, езотеричність, дистанційованість, авторитарність, театральність, динамічність. Ф. Бацевич указує на його спрямованість щодо майбутнього контексту та стосовно вибудовування образу й моделі ворога, бо саме «ворог завжди цементує суспільство, яким легко керувати» [1, с. 142]. Ці ознаки представлені в дискурсі більшою чи меншою мірою залежно його від тоталітарності / демократичності.

Семантичний простір політичного дискурсу заповнений трьома типами знаків: спеціалізованими вербальними (суспільно-політичні поняття, антропоніми), спеціалізованими невербальними (політичні символи) та неспеціалізованими, що не маркують цю сферу спілкування, проте внаслідок стійкого функціонування в ній набули особливої змістової наповнюваності (особові займенники).

Оскільки основною функцією політичної мови є боротьба за владу, її збереження, реалізація, стабілізація та перерозподіл, а також переконання аудиторії в «правильності» представленої автором картини світу, політики здебільшого завуальовують справжній зміст свого повідомлення. Із цією метою вони використовують еліпс, метафоризацію, особливу інтонацію та інші прийоми впливу на свідомість електорату та опонентів.

Окремо слід наголосити на дихотомії політичного дискурсу й політичного тексту. Вони протиставлені за лінгвосоціальними / лінгвальними, динамічними / статичними, реальними / ірреальними параметрами. Політичний дискурс знаходить своє вираження в тексті, виникає в тексті та реалізує через текст динаміку мовної діяльності і її результат. Політичний дискурс позначає текст у тісному зв'язку з політичним контекстом та авторським наміром стосовно адресата повідомлення.

1.2. Соціолінгвальні та внутрішньосистемні чинники становлення художнього політичного дискурсу в Україні

Художній політичний дискурс кваліфікують як художній дискурс, присвячений подіям політичної дійсності. Попри фіктивне зображення реальної дійсності, що репрезентує авторські світогляд і світовідчуття, його фонові знання й досвід, цей різновид дискурсу має властивість інформувати читача про реальну дійсність, змінювати його погляди на певну подію чи явище.

Сучасний політичний український дискурс, на жаль, слід визнати таким, що перебуває на стадії становлення. Відомо, що на теренах колишнього тоталітарного устрою політика пронизувала всі грані життєдіяльності суспільства і встановлювала суворий контроль над ними. Нині вона поступово оформлюється як окрема сфера, водночас цей процес відбувається в умовах ще не сформованих нових політичних інститутів і зв'язків, але вже зруйнованих традиційних. Політичний простір, на жаль, «імітує» себе. Політичну реальність, за влучним висловом М. Ільїна, «утворюють оприявлені в момент політичної взаємодії швидкоплинні («віртуальні») стани й відносини, які зникають після завершення цього акту» (цит. за: [17]). Не дивно, що політичний дискурс шукає вихід в інші дискурси, наприклад, у художній, де панує також віртуальна реальність, і письменник намагається знайти вихід із пропонованої ситуації.

Із політичним дискурсом досить часто пов'язане поняття сильної мовної особистості, яку ідентифікують за високою мовною компетентністю, стійкими світоглядними уявленнями, активною громадянською позицією, мовним смаком, умінням прогнозувати тенденції розвитку мови. Сильна політична мовна особистість ніби акумулює в собі програму на майбутнє. Варто зазначити, що очікування українського суспільства щодо сильних мовних особистостей у політиці останнім часом не завжди справджуються, тож їхню роль перебирають на себе ті, кому не байдужа доля держави, хто піклується про її майбуття, зокрема письменники.

Із структурного погляду художній політичний дискурс є контамінованим явищем, і щоб зрозуміти чому така контамінація сталася, слід знайти точки дотику художнього і політичного дискурсів.

Порівнявши політичний та художній дискурс, наголосимо на суттєвих відмінностях між ними. Основною функцією художнього дискурсу вважають естетичну, і цьому сприяє його особлива мовна форма. Якщо політичний дискурс зорієнтований на стереотипи, то художній – на «креативність»:

- метафоричні словоутворення у складі тексту слугують безпосередніми об'єктами для тлумачення, а розшифрування кодів відбувається за умови складного процесу співвіднесення значень та дистрибуції;
- художній текст слугує джерелом відродження внутрішньої форми слова;
- одиниці, які формують художній текст, у межах індивідуальної естетичної системи набувають додаткового прирощування, або «обертонів змісту» (Б. Ларін), що детермінує зв'язність і завершеність художнього тексту. Повтор таких «прирощувань» <...> є засобом розгортання основної теми твору;
- елементи тексту взаємопов'язані, а його рівні можуть виявляти ізоморфізм;
- художній текст взаємодіє з іншими текстами, убирає в себе їхні елементи <...>; такі міжтекстові зв'язки можуть впливати на зміст та організацію тексту;
- художній текст завжди містить не лише безпосередню, але й приховану інформацію, виявлення та усвідомлення якої залежить від здібностей адресата [5, с. 156–157].

Хоч цей дискурс і особливий, проте майже або зовсім не відрізняється від інших типів дискурсу, отже, завжди відкритий до них. Художній дискурс, як і інші дискурси, є комунікативним актом, основною характеристикою якого є бажання

автора вплинути на внутрішній, духовний простір реципієнта, на його систему цінностей, вірувань із метою трансформувати їх.

Художній і політичний дискурси мають багато спільного. Так, завданням адресанта політичного дискурсу є захопити і втримати увагу аудиторії. Цю проблему він розв'язує за допомогою представлення інформації у вигляді розповіді, удаючись до конфлікту, напруги. Відомо, що розповідь лежить і в основі сюжету художнього тексту, моментом найвищого напруження якого є кульмінація.

Дещо схожим є і дискурсивний простір – модель світу зі своїми законами плинності часу, знаннями про історію та майбутнє, ціннісними орієнтирами тощо. Якщо дискурс розглядати як альтернативний світ, то автора дискурсу можна вважати деміургом цього світу [8, с. 37]. Художній світ і символічний простір твору повністю залежать від уяви деміурга. Письменник визначає розвиток подій, зустрічі героїв, його погляди формують образ фізичного простору. Водночас позиція та цінності автора експлікуються і в нехудожньому дискурсі, зосібна в політичному. Дискурсивний простір тут є зовсім не відображенням об'єктивного світу, а швидше зображенням, що залежить від авторської інтерпретації та вимог формату. Автор-деміург політичного дискурсу селекціонує оніми, подієву лексику, наділяючи їх символічного значення.

Для художнього тексту характерна не лише безпосередня, але й імпліцитна інформація, розпізнання й усвідомлення якої залежить від пресупозиції адресата. Імпліцитна інформація властива й політичному дискурсу. Вона спрямована тут на приховування справжніх намірів, підвищення емоційності повідомлення.

Одним із чинників, що ототожнюють процес сприйняття художнього і політичного дискурсів, є тенденція до ідентифікації. Автори конструюють свої картини світу так, щоб адресати змогли впізнати в них свої власні картини світу. Письменники вдаються до занурення читача в художній світ, автори ж політичного дискурсу використовують експансію у світ реципієнта. У процесі

комунікації встановлюється спільний для адресанта й адресатів ментальний світ, і не останню роль у цьому зв'язку відіграє категорія впливу.

Отже, попри очевидні диференційні ознаки художній і політичний дискурси мають достатньо точок дотику. Оскільки в умовах демократичного суспільства політика рішуче входить у життя кожної людини, у всі сфери її діяльності, виникнення художнього політичного дискурсу стало лише питанням часу.

Висновки до першого розділу

Об'єктом вивчення соціолінгвістики є соціальні різновиди дискурсу, зокрема політичний як статусно-орієнтований (інституційний), важливими системоутворювальними чинниками якого є учасники та мета спілкування, інструментом – спеціалізовані мовні засоби. Політичний дискурс інтерпретують у вузькому та широкому значеннях. Широкий підхід дав змогу виявити політичний дискурс за межами професійної сфери політиків. Художній політичний дискурс обіймає маргінальну позицію щодо політичного дискурсу загалом. Фіктивний за своїм походженням, він інформує читача про реальні події та має неабиякий вплив на його політичну свідомість.

Розділ 2

РЕГУЛЯТИВНИЙ ВПЛИВ У ХУДОЖНЬОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Важливою категорією як художнього, так і політичного дискурсів є категорія впливу. Вплив здійснюється за способом коректного добору арсеналу ментальних одиниць, їхнього вдалого стилістичного оформлення. Вплив пов'язаний із реалізацією комунікативної інтенції – «різновиду ментальної репрезентації людини, що становить намір мовця донести до адресата певну спрямованість своєї свідомості на об'єкти та стани речей зовнішнього світу й у такий спосіб вплинути на нього» [2, с. 95].

2.1. Маніпулятивність / регулятивність у політичному та художньому дискурсах

Категорія впливу має дві субкатегорії – переконання (вплив на раціональну сферу свідомості реципієнта) та навіювання, або сугестії (вплив на підсвідомість, почуття й емоції адресата). І політичний, і художній тексти активно послуговуються другою субкатегорією, але по-різному.

Для політичних текстів характерний прихований психологічний вплив, «цілі якого <...> маскуються під цілі відкритої взаємодії, і адресат приймає рішення (чи виконує дію), заплановане ініціатором впливу» [7, с. 84]. Художні тексти частіше апелюють до відкритого психологічного впливу, мета якого не приховується.

Прихований вплив найчастіше виявляє себе в егоїстичному різновиді (на відміну від асертивного та альтруїстичного), коли продуцент висловлення маніпулює свідомістю адресата задля досягнення власної мети. Мета маніпуляції – викликати в адресата необхідне для маніпулятора ставлення до об'єкта незалежно від бажання та інтересів самого адресата. Останній, зі свого боку, не повинен розпізнати цю комунікативну настанову. Нині маніпуляцію розглядають як мистецтво керувати поведінкою за допомогою цілеспрямованого впливу на

психіку, свідомість та інстинкти людини, як духовне управління, як примус, інструментом якого є ірраціональні засоби. У процесі маніпуляції адресат не усвідомлює вплив, майже не має можливості критично аналізувати інформацію, визнає її морально прийнятною [18, с. 35], отже, маніпуляція має деструктивний характер, цей вплив шкодить особам, на яких спрямований.

Відкритий психологічний вплив у художній літературі відрізняється від маніпуляції в політичному дискурсі за параметрами моральності, усвідомленості, критичності та соціальної автономності. Письменник використовує високодуховні потреби й мотиви для формування поглядів у читача, зорієнтований на двобічну партнерську взаємодію, вибудовує підґрунтя для прийняття рішень адресата.

Вплив у художньому тексті асоціюють із регулятивністю, яка «процес спілкування <...> організовує, оперуючи лінгвальними одиницями навмисного впливу та зображувальності як засобом керування пізнавально-естетичною діяльністю адресата, а потенційно в майбутньому – і його поведінкою у процесі позатекстової комунікації» [4, с. 147]. Під час ознайомлення з художнім текстом, у якому реалізується політичний дискурс, читач отримує завдання правильного тлумачення розгортання образів, послідовностей. Цю процедуру він здійснює за допомогою регулятивних мовних засобів, що стимулюють мовно-мисленнєву діяльність читача й стають основою для майбутнього моделювання концептів.

2.2. Мовні засоби категорії впливу в художньому політичному дискурсі

Регулятивні засоби функціують у конкретній художній текстовій системі й створюють соціально-політичне тло. Регулятивними засобами зазвичай стають стилістично маркована лексика, тропи, стилістичні фігури, прийоми, інтертекстуальні елементи, ключові слова тощо. Регулятивні засоби експліцитні, чітко спостережувані на поверхневому рівні й змушують читача реагувати. Проаналізуємо найчіткіше окреслені регулятивні засоби в художньому політичному дискурсі.

2.2.1. Суспільно-політична лексика

Суспільно-політичною лексикою української мови номінуємо особливу лексико-семантичну підсистему, яку становить «найбільш вживана частина суспільно-політичної термінології, назви державних, партійних й інших громадських організацій та закладів, соціальних інститутів, найменування соціальних реалій та явищ життя різних країн» [20, с. 139]. Суспільно-політична лексика – це широкий багатоплановий корпус слів, різних за понятійною та функційною сферою, але об'єднаних із соціолінгвістичного погляду в один потік вербалізації подій, феноменів державного та громадського життя суспільства в динамічних процесах розвитку мови, в оцінювальних, критичних, дискусійних і врешті актуальних положеннях, властивих певному соціуму в конкретну історичну добу. Організація політичного простору того чи того суспільства детермінує обсяг та структуру суспільно-політичної лексики, у якій ословеснюються суспільно-політичні реалії. Якщо в державі спостережено суспільне та економічне будівництво, суспільно-політична лексика поповнюється новими словами. Ядром суспільно-політичної лексики постають суспільно-політичні терміни – різні за походженням номінативні одиниці, «спеціалізовані лексично (створені або запозичені терміни), семантично (загальноновживані слова, що отримали термінологічне значення) і фразеологічно (новостворені словосполучення номінативного характеру)» [9, с. 56]. Загальним критерієм уналежнення лексичної одиниці до категорії суспільно-політичної лексики є «поняттєво-сміслово співвіднесеність із суспільно-політичною сферою» [20, с. 145].

Ознаками суспільно-політичної лексики є:

- відкритість (постійне поповнення одиницями інших лексичних розрядів);
- нечітка стильова належність (участь широких верств населення в політичному житті, громадській діяльності досить часто спричинює перехід цієї маркованої лексики в загальноновживану);

- соціально-ідеологічна аксіологічність (загалом оцінка є основним складником конотації політичного тексту);
- реалізація значення в межах двох контекстів – лінгвального та екстралінгвального (декодування семантики з опорою на соціальні мотиви комунікантів, їхні системи цінностей, фонові знання тощо).

Суспільно-політичну лексику охоплюють слова, пов'язані з політичним, громадським життям суспільства: *народ, партія, інтелігенція, держава, мир, війна, сесія, страйк, Верховна Рада, політика, пікетування, свобода, декларація, суверенітет, парламент, народний депутат, демократизація, економіка, преса, Хартія прав людини, поступ, збройні сили* та ін.

Суспільно-політична лексика, найактивніше вживана в текстах сучасної художньої літератури, містить лексико-семантичні групи слів – номенів фактів та явищ: 1) національно-державного та національно-територіального устрою (*держава, унітарна держава, незалежна держава, великодержава, супердержава, імперія, федерація, автономія*); 2) державних перетворень (*суверенітет, незалежність, самостійність, соборність, реформування, правова держава*); 3) міжнародних відносин, зовнішньої політики й дипломатичної практики (*дестабілізація, євроінтеграція, інтегрування, роззброєння, озброєння, стабілізація, безвізовий режим, гуманітарна місія, еміграція, нейтралітет, протекціонізм, спостережна місія, саміт, форум, біженець*); 4) громадських рухів усередині держави (*акції протесту, мітинг, народний контроль*): *Проте ти, Степане, хочеш пий, а хочеш не пий, але запам'ятай: ненька-Україна в нас одна, вільна й незалежна!* (Васильчук В. Ненька-Україна в нас одна); *<...> Я щось не бачу в нього такого бажання – де рух супротиву? де акції протесту?* (М'ятрович В. Реформатор з Боголюбівки).

Поширені найменування світоглядних понять, що відображують інтереси, ідеали, настрої людей, суспільства загалом (*патріотизм, ментальність, солідарність, толерантність, шовінізм*), суб'єктів політики за характером і

способами діяльності, за партійною належністю чи прихильністю до певної ідеології (*західник, лідер, опозиціонер, політв'язень, правозахисник, федераліст, сепаратист, бандерівець, громадівець, націоналіст, бютівець, унсовець, свободівець, ударівець, майданець, майданівець, регіонал, комуніст, радикал*), політичних, філософських поглядів суб'єктів політики (*геополітика, європеїзація, націоналізм, фашизм, неофашизм, нацизм, радикалізм*): *Хоча сам український опір і ґрунтувався на хвилі патріотизму і національної свідомості, але в ньому брали участь дуже різні люди і з дуже різною мотивацією* (Орел І. Хроніка одного батальйону); *Якщо потрібно, Григорію, давайте з Маринкою до нас, поки в Хохляндії всіх бандерівців не перестріляють!* (Положій Є. Іловайськ).

У зв'язку з конфліктом у Криму й на Донбасі закривізовано лексику асоціативного поля «Військова справа», що охоплює одиниці лексико-семантичних груп «Вид конфлікту», «Учасники», «Стратегія і тактика», «Бойові дії», «Суб'єкти військових дій» тощо: *Мала сходу перевелася в «універі» на заочну форму навчання й поїхала, а за її виразом: злиняла в Швецію від нашої гібридної війни, від фейкових вождів, від вічного беззаконня, від навали смертей, ну й від себе колишньої* (Плотникова Р. Непманша); – *Що, проклятий сепаратисте, не прикандичили тебе на тому Донбасі?* (Ткаченко Н. «Юбка-кльош»); *Він приїхав до України повоювати на боці «Новоросії», набратися тут, на війні, натхнення, коротше кажучи, він вважав своїм громадським обов'язком мочити українських фашистів* (Положій Є. Іловайськ).

У сучасній художній літературі зафіксовано високий ступінь концентрації сленгової й колоквіальної лексики, здебільшого соціально-ідеологічно-оцінної. Ці слова пов'язані з політичними та громадськими рухами, політичними поглядами й особливо з таким параметром контексту, як ціннісні орієнтації суб'єктів суспільно-політичної комунікації (*регулюція, майданутий, правосек, укроп, бандерлог, бандерштат, бандеризм, тітушки*): *За рік Михайлові, та і мої, побоювання й сумніви, які прокрадалися до нас на Майдані під час інавгурації,*

*справдилися: засобами візантійських зрад і підступів **партія Хама** захопила владу в державі, й розпочалася нова смуга боротьби за українську Україну (Іваничук Р. Країна Ірредента).*

2.2.2. Суспільно-політичні евфемізми та дисфемізми

Евфемізми та дисфемізми є активними одиницями політичної мови й виконують роль функційно-стилістичних синонімів.

Евфемізація є безперервним процесом заміни деяких найменувань на інші, «пом'якшувальні», заснованим на постійній орієнтації на успішне спілкування. Роль евфемії в політичному дискурсі – нейтралізація істинного змісту суспільно-політичних найменувань, небажаних з етичних чи політичних причин: *А коли підійшли **досвідчені** (говорили, що це російські гереушники), то саме й тоді почалася ота бісова гра, ми її називали **боулінгом**: тепер уже нафаршировані цвяхами гранати вони кидали низом, котили по землі, як ото збивають кеглі пластмасовими кулями* (Терен В. Ворожіння на ягнятку). Використовуючись із метою приховування або часткового вуалювання діяльності влади, армії, поліції, розвідки та деяких інших структур, здатні до полярного трансформування змісту висловлення, а отже, програмування необхідного результату комунікативної взаємодії, евфемізми постають ідеологічними ключами, ефективними засобами формування суспільної свідомості.

Оскільки евфемізми приховують дійсність, вони є інструментами впливу, можливо, навіть маніпулятивного. Такі одиниці зручні для політичного дискурсу, у художньому політичному ж більш продуктивними зафіксовані дисфемізми. Останні, на відміну від евфемізмів, мають знижене стилістичне забарвлення, висловлюють негативну оцінку експліцитно, а не імпліцитно: *Це небезпечний **московський собацюра**, котрий понівечив не одну людську долю; Ми взяли курс на Європу, до Європейського Союзу, відірвавшись від кайданів Путіна і від його **імперського мракобісся**, що нависло над нашою Батьківщиною* (Нахум С. Втеча із Криму).

Сучасна українська література відображає активний процес дисфемізації мови. Більшість сфер нашого життя, на жаль, зазнали вульгаризації, мовної агресії. Письменники досить часто демонструють невимушений психологічний стан мовця, що спонукає його діяти наперекір суспільним нормам і заборонам, використовуючи тактики дискримінації. Художня література найчастіше репрезентує суспільно-політичні дисфемізми, які маркують:

– національну належність: *Таких тут ще не було: був кримський «Ягуар», донецький «Барс», вистачало іншої звіроти, а це напустили на нас вологодських вовків, упертих і злих, як і всі п'яні кацани* (Терен В. Ворожіння на ягнятку); *За рік до підписання капітуляції німчурами я разом з іншими вояками Української повстанської армії прийшов до совітів з повинною* (Васильчук В. Ненька-Україна в нас одна);

– політичні погляди: *Паскудні бандерівці!* (Нахум С. Втеча із Криму); *Це там – у тому Києві – хунта, жидюри прокляті...* (Ткаченко Н. Юбка-кльош).

Досить часто автори художніх творів показують, що дисфемізми є наслідком дотримання мовної моди з метою створення іміджу «своєї», простої, людини, звичайного робітника чи воїна, що розмовляє зрозумілою для всіх мовою, навіть із лайливими виразами.

2.2.3. Суспільно-політична тропіка

На тлі фразеологізованих суспільно-політичних термінів особливо вирізняються суспільно-політичні метафори, які, на думку Л. Климанської, можна вважати «ресурсом у формуванні громадської думки, і не тільки в процесі вибудови іміджу кандидата на ту чи ту посаду на політичному Олімпі, а й у створенні іміджу соціальної проблеми» [12, с. 20]. Метафора дає змогу репрезентувати щось не до кінця усвідомлене за допомогою зрозумілої форми, отже, виконує інформаційну функцію. Крім того, важливою є і її прагматична функція, оскільки цей троп є потужним інструментом трансформації наявної у

свідомості реципієнта політичної картини світу, заохочення його до конкретних політичних дій, формування в нього необхідного емоційного стану.

Сучасний художній політичний дискурс характеризується високим ступенем метафоричності, серед різних моделей метафоризації в художній політичній мові превалюють метафори стану країни, війни: *Країна має погане самопочуття: глобальний економічний запор, педикульоз владної верхівки, гангрена гривневих купюр* (Коробчук П. Священна книга гоповідань); *Чи загину під час стрілянини на вулиці, бо випадково потраплю на лінію вогню* (Дашвар Люко. Ініціація).

У сучасній художній літературі трапляються титульні метафори, що апелюють до військових дій. Так, за назвою роману С. Жадана «Інтернат» уявляємо «заклад з цілодобовим перебуванням дітей, створений з метою їх проживання, розвитку, виховання, освіти, професійної орієнтації, підготовки до самостійного життя», що генерує на теренах пострадянського простору негативні конотації місця «непотрібних», «зайвих» людей. Справді, у романі постає Донбас українським «інтернатом», у якому нікого нікому не було шкода (таким є нав'язливий рефрен твору), та й зараз багатьом байдужий його стан.

Активне вживання суспільно-політичної лексики в художній мові сприяє їх переосмисленню й розвитку нових значень, що постають унаслідок метафоричних, а також метонімічних перенесень. Так, слово *майдан*, що здавна вживалося із семантикою «велике незабудоване місце в селі або місті; площа» зазнало семантичної деривації й нині функціонує в текстах із кількома новими значеннями: 1) головна площа Києва, де відбуваються народні віче, зібрання, масштабні акції протесту; 2) мітинг демократичних сил, всеукраїнський страйк; 3) масовий, неформальний народно-визвольний рух в Україні проти антинародних режимів Кучми, Януковича та за громадський контроль над владою; 4) назва демонстрантів на майдані Незалежності у Києві, що брали участь у Помаранчевій революції та Революції гідності; 5) демократична ідеологія: *Майдан вистояв – і переміг* (Положій Є. Іловайськ); *Вся Україна за потреби ставала єдиним*

Майданом, що простягався на просторах від Сяну до Дону (Іваничук Р. Країна Ірредента). Метонімії перенесення свідчать про особливе суб'єктивно-оцінне ставлення автора до явища, події, про що промовисто говорять і інші приклади: *Злоба орди, ще з тих часів, коли московити шкірили зуби на Європу, а Польща ті зуби кожного разу вибивала* (Терен В. Ворожіння на ягнятку); *Приїхав Сорос, каже, що Україна у світі має дуже погану репутацію, а до чого тут Україна, нам же її підмінили, а куди ж ми дивилися, так нам і треба! — я не помітив, що говорю сам з собою* (Костенко Л. Записки українського самашедшого); *Тут же на підсвідомому рівні заговорила одвічна злість москалів на Польщу. Злоба орди, ще з тих часів, коли московити шкірили зуби на Європу, а Польща ті зуби кожного разу вибивала* (Терен В. Ворожіння на ягнятку).

Цікаві тропеїчні трансформації простежуємо в актуалізованому нині слові російського походження «ватник». Його первинне значення – «півпальто або куртка, стьобані на ваті» – на основі метафоризації трансформувалося в інше – «патріотична, але низькоінтелектуальна людина», а в Україні набула ще специфічного змісту – «людина з (пост)радянською ментальністю, соціально-політична позиція якої спотворена проросійською пропагандою». У багатьох художніх текстах політичного характеру це значення заактуалізоване й образно розтлумачене. «Ватників», наприклад, протиставлено «мамаям» (Процюк С. Під крилами великої Матері). Коли останні, доводить автор, люблять людей без проповідування своїх високих почуттів, омивають кров'ю Майдан, перші, з маніакальною вірою в п'ятикутного радянського бога, верещать про свою любов до ближнього на кожному розі вулиць, а насправді не здатні любити навіть себе.

Суспільно-політичні метафори та метонімії можна справедливо вважати одним із найсильніших засобів впливу на свідомість читача. Вражаючи простотою викладу чи оригінальністю сполучення, вони швидко привертають увагу адресата художнього повідомлення.

2.2.4. Роль антитези в конструюванні суспільно-політичного змісту

Найпопулярнішою стилістичною фігурою в художньому політичному дискурсі слід вважати антитезу, яка вибудовується за допомогою підкресленого протиставлення протилежних понять, явищ, думок, образів та почуттів. В основу антитези художнього політичного дискурсу покладено антонімічну пару суспільно-політичних понять, які формують бінарні образи. Висловлення протиріччя в бінарній структурі виявляє високий ступінь сугестивності, оскільки відношення протилежності легко сприймаються та обробляються людською свідомістю.

Антитеза сучасного художнього політичного дискурсу залучає ідеологічно орієнтовані слова, що відображають поляризацію між групами «свій / чужий», «позитивний / негативний», «правильний / хибний»: *Мовляв, то погані українці – фашисти, бандерівці та русофоби – розпочали громадянську війну проти хороших українців, а хороші українці завжди були за Росію. Хороші українці – братній нам народ, і цих хороших українців треба рятувати* (Кідрук Макс. Небратні). Найчастіше маркерами опозицій стають власні назви: *Якою постала йому та **Расія**? Здоровецька, могутня, золота, алмазів, нафти, звіра, пушини – неміряно. <...> зараз його тягло тільки туди, у **Вербівку**, прихилити, сховати сиву голову у пелену маминої хати...* (Ткаченко Н. «Юбка-кльош»). Прийом антитези допомагає «підкреслити парадоксальність ситуації, яка склалася» [14]: *<...> буде антикорупційний суд – корупція зникне. Ви вірите в це? Я не вірю* (М'ятович В. Реформатор з Боголюбівки).

Висновки до другого розділу

Категорія впливу в художньому політичному дискурсі реалізується в субкатегорії регулятивного впливу. Її маркерами постають регулятивні засоби, за допомогою яких письменник установлює тісний контакт із читачем. Останній легко помічає їх у тексті, через них намагається зрозуміти намір автора.

Розділ 3

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Аналіз художнього політичного дискурсу та категорії впливу в ньому передбачає вивчення механізмів планування комунікативної взаємодії. Очевидно, що письменники, які використовують політичний дискурс, свідомо чи несвідомо обирають найбільш ефективні стосовно впливу на читача мовні засоби.

Іntenція адресанта детермінує схему його дій – стратегій і тактик. На думку Н. Формановської, стратегія скерована на «переконання партнера щодо здійснення / нездійснення чогось, завоювання власного авторитету, зміну світогляду адресата, вступ у співпрацю, глобальні згоду / відмову» [21, с. 341]. За метою використання комунікативні стратегії поділяють на кооперативні, конфліктогенні й дистанційовальні. У художньому політичному дискурсі діють кооперативні комунікативні стратегії, зорієнтовані на досягнення консенсусу з читачем. Хоч художній політичний дискурс віддзеркалює минулі події, комунікативні стратегії в ньому репрезентують своєрідну гіпотезу щодо майбутньої політичної ситуації. Комунікативні стратегії реалізуються в окремих мовленнєвих діях – комунікативних тактиках.

Схарактеризуємо основні комунікативні стратегії художнього політичного дискурсу, їхні тактики та мовні засоби реалізації.

3.1. Стратегія ідентифікації

За допомогою цієї стратегії письменник – активний суспільний діяч – переконує адресата в тому, що вони обоє близькі за поглядами.

Основні тактики цієї стратегії протилежні за своєю спрямованістю. Одна з них – тактика інтелектуалізації – передбачає демонстрацію реципієнта як розумної, начитаної особи, що може зробити адекватні висновки стосовно суспільно-політичної ситуації в країні й загалом у світі. Із цією метою письменник

активно оперує суспільно-політичною лексикою: *Ну, не **ідейний** він, не **політичний**... І загалом йому якось байдуже і до кольорів на знаменах, і до **-ізмів** у визначенні **політичного устрою** (Гургула І. Такі справи...). Інша – тактика фамільярності – застосовується з метою скорочення дистанції між комунікантами й виявляється під час уживання зниженої лексики: *З радості мене на Героя і три лички на погони вліпили – сержант. На ту зірку одразу пташки клюнули. І одна ворона мене обкрутила, саніструктор роти. Тамбовська **кацапка**, морда як решето, рот як халява* (Мушкетик Ю. Шлях Героя). Ці дві тактики доповнює тактика аналогії, розрахована на роз'яснення читачеві складних суспільно-політичних явищ за допомогою метафоричних перенесень: *Отже, він також до певної міри – патріот! <...>. Тихий собі, завернутий досередини патріот* (Гургула І. Такі справи...).*

3.2. Стратегія консолідації народу.

Стратегія консолідації народу оприявлює інтегративну функцію художнього політичного дискурсу. Здебільшого ця стратегія реалізується через концепт «об'єднання», що на лексичному рівні позначена використанням лексем «єдність», «соборність», «консолідація», «неподільність» тощо та похідних від них. Її забезпечують тактики активної громадянської позиції адресата та апеляції до минулого (вироблення національної ідеї на історичному ґрунті): *Я завжди говорила батькові, що за **незалежність** Україні доведеться повоювати* (Положій Є. Іловайськ); *Українців і росіян поєднують триста п'ятдесят років **спільної історії**, протягом яких Україна або перебувала під протекторатом Росії, або входила до складу Російської імперії, або підлягала абсолютному розчиненню у штучно сформованих російських губерніях. Триста з лишком років, упродовж яких українці гинули в розпочатих Росією війнах. Триста років, протягом яких спроектовані українськими інженерами апарати, машини та механізми, написані українськими письменниками книги, зроблені українськими вченими відкриття*

видавали за досягнення *великої та неподільної російської нації*. Достатньо згадати хоча б *Корольова* (Кідрук Макс. Небратні).

Досить часто цю тактику можна відчутти в закликах: *Узагалі, кожна порядна людина повинна бути хоч трохи бандерівцем, як ви гадаєте?; Усе місцеве населення повинно перейти на українську мову. Якщо, звичайно, воно охоче спокійного життя* (М'ятович В. Реформатор з Боголюбівки). Заклик, як стверджує О. Лось, є семантично складною комунікативною одиницею, однією з форм агітаційного впливу в сучасному українському політичному дискурсі, що складається з трьох основних компонентів (адресанта, інформації-дії та адресата) та активно функціонує в прагматико-політичному просторі [13, с. 72].

3.3. Стратегія засудження ідей і вчинків

За допомогою цієї стратегії адресант виражає своє негативне ставлення до ідеї, учиненої дії, імпліцитно акцентуючи увагу на відповідальності адресата щодо обраної ним позиції. Найпоширенішими тактиками цієї стратегії є звинувачення та осуд, при цьому у процесі звинувачення оцінка подій має соціально-правовий характер, осуд же стосується передовсім морально-етичної сфери. Мовними маркерами цієї стратегії є передовсім просторіччя, антитези: *Одеса ніколи не була «руським городом», а була російськомовним містом...* (Мартинюк С. Слава Україні! Героям слава!).

Висновки до третього розділу

Художній політичний дискурс виявляє комунікативні стратегії і тактики. Стратегія ідентифікації оприявлює себе в тактиках інтелектуалізації, фамільярності, аналогії. Стратегію консолідації народу реалізують тактики активної громадянської позиції адресата та апеляції до минулого. Стратегія засудження ідей і вчинків представлена тактиками звинувачення й осуду. Основні

комунікативні стратегії художнього політичного дискурсу, їхні тактики та мовні засоби реалізації відображено в додатку.

ВИСНОВКИ

Дослідження українського художнього політичного дискурсу та його важливої категорії – впливу – дало змогу зробити такі теоретичні й практичні висновки:

1. Одним із завдань соціолінгвістики є вивчення дискурсів із позиції лінгвальної варіативності, зумовленої соціальними чинниками. Особливе значення в суспільному житті людини має інституційний дискурс, що вибудовується між комунікантами, які не знають один одного, проте діють відповідно до норм соціуму. Важливе місце з-поміж різновидів інституційного дискурсу належить політичному, що у зв'язку з демократизацією суспільства розширив свої функції та експансіював різні сфери життєдіяльності. Поступово політичний дискурс інкорпорував тексти різноманітного спрямування, як професійного (політичні документи, промови, партійні програми тощо), так і непрофесійного (медіатексти з політичною тематикою, наукові тексти, присвячені політиці, політичні мемуари, політичні детективи, політична поезія тощо). Маргінальне поле політичного дискурсу останнім часом активно заповнюють художні тексти політичного спрямування, і цей процес потребує ретельного вивчення.

2. Становлення художнього політичного дискурсу в Україні детерміноване соціолінгвальними та внутрішньосистемними чинниками. Політика, яка ще донедавна контролювала всі грані тоталітарного суспільства, в умовах сьогодення виформовується як нова сфера, проте, на жаль, дуже повільно. Політичний простір у нашій державі ще й досі залишається імітований та непостійний. Політичний дискурс, завданням якого є відтворення реальних подій, зі свого боку, опиняється під владою віртуального буття. Він починає орієнтуватися на ті типи дискурсу, для яких фікція є нормою і в яких можна змоделювати успішне розв'язання політичних проблем. Виникнення гібридного художнього політичного дискурсу стало можливим і завдяки чинникам, що ототожнюють процес сприйняття художнього і політичного дискурсів, а саме:

їхньому наративному характеру, спільному дискурсному простору, тенденції до ідентифікації, орієнтації на вплив, здатний підтримати й навіть трансформувати систему цінностей реципієнта.

3. І в політичному, й у художньому дискурсах вплив здійснюється за способом коректного добору арсеналу ментальних одиниць та їхнього вдалого стилістичного оформлення. У політичному дискурсі превалує прихований психологічний вплив, зокрема його маніпулятивний різновид, що вирізняється деструктивною дією на осіб, щодо яких він спрямований. Художній дискурс обирає відкритий психологічний вплив, протилежний прихованому за параметрами моральності, усвідомленості, критичності та соціальної автономності. Художній політичний дискурс послуговується другим різновидом впливу, який можна номінувати ще регулятивним впливом. Регулятивність реалізується за допомогою регулятивних засобів, що стимулюють мовно-мисленнєву діяльність читача й стають основою для розуміння політичних концептів.

4. Основними регулятивними засобами в художньому політичному дискурсі постають суспільно-політична лексика, суспільно-політичні евфемізми та дисфемізми, суспільно-політична тропіка та антитеза. У текстах цього типу дискурсу, зорієнтованих на естетичне відтворення світу, письменники пропонують читачеві інформативно насичені оцінні мовні маркери, що не залишать байдужими нікого, змусять задуматися над реаліями, спонукатимуть до конкретних висновків і, можливо, дій.

5. Програма впливу на читача передбачає застосування автором комунікативних стратегій, утілених у конкретних тактиках. В аналізованих художніх текстах із політичним змістом спостережено 3 основні стратегії: ідентифікації (тактики інтелектуалізації, фамільярності, аналогії), консолідації (тактики активної громадянської позиції адресата та апеляції до минулого) та засудження ідей та вчинків (тактики звинувачення й осуду).

Подальшими перспективами роботи може стати детальний аналіз українського художнього політичного дискурсу, його ранжування, оцінювання ролі в становленні суспільно-політичної думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 332 с.
3. Бейлинсон Л. С. Функции институционального дискурса. *Вестник ИГЛУ. Серия: Филология*. 2009. № 3(7). С. 142–147.
4. Галаур С. П. Регулятивність та її місце в системі категорій художнього тексту. *Лінгвістичні дослідження*. 2018. Вип. 48. С. 145–152.
5. Глотова Е. Ю. Художественный политический дискурс и критерии его определения. *Изв. Рос. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена*. 2008. Вып. 73-1. С. 154–158.
6. Голіченко М. О. Комунікативно-прагматичні функції вокативних речень в українському художньому та політичному дискурсах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 19 с.
7. Гребінь Н. В. Зміст маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 21. С. 80–93.
8. Гуляева Т. В. Художественный политический дискурс и критерии его выделения. *Вестн. Перм. ун-та. Российская и зарубежная филология*. 2009. № 2. С. 36–40.
9. Карабута О. Сучасна суспільно-політична лексика: семантико-структурний аспект. *Науковий вісник ХДУ. Сер. : Лінгвістика*. Херсон : Вид-во ХДУ. 2013. Вип. 19. С. 54–57.
10. Карасик В. И. Язык социального статуса. М. : Волгоградский педагогический институт, 1991. 495 с.
11. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.

- 12.Климанська Л. Потенціал метафори в політиці вирішення соціальних проблем. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія*. 2010. Випуск 14. С. 18–24.
- 13.Лось О. А. Заклик як прагмалінгвістична складова агітаційного впливу в політичному дискурсі. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Філологія. Мовознавство*. 2009. Т. 105. Вип. 92. С. 69–73.
- 14.Моркотун С. Відтворення експресивності образних засобів при перекладі текстів політичного дискурсу. *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2017. № 3(19). URL: <https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/1418/261-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-789-1-10-20171030.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 15.Перельгут Н. М., Сухоцкая Е. Б. О структуре понятия «политический дискурс». *Вестник Нижневартковского государственного университета*. 2013. № 2. С. 35–41.
- 16.Пилипенко Р. Є. Інституційний комунікативний простір Німеччини: автореф. дис. ... док. філол. наук. К., 2007. 40 с.
- 17.Попов Р. А. Політичний дискурс: проблема теоретичної ідентифікації. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/pol-prav/05prapti.pdf>
- 18.Самборська О. В. Соціально-психологічні механізми переконуючого впливу : дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / Київ-ський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1997. 190 с.
- 19.Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність [на матеріалах суч. газетн. публіцистики] : монографія. Київ, 2002. 392с.

- 20.Снісаренко Я. Суспільно-політична лексика як специфічна лексична категорія. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2012. Вип. 26. С. 136–149.
- 21.Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. Москва : Русский язык, 2002. 216 с.
- 22.Шарова Т. М. Літературний процес 20-х років ХХ століття і механізми формування політичного дискурсу. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)*. 2018. № 1(21). С. 143–150.
- 23.Шевчук Д. М. Політичний дискурс: проблема реалізації політики поміж текстом і контекстом. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Культура і соціальні комунікації*. 2010. Вип. 2. С. 151–159.
- 24.Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2004. 326 с.
- 25.Van Dijk T. A. What is political discourse analysis? *Political linguistics*. Amsterdam, 1998. P. 11–52.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильчук В. Ненька-Україна в нас одна. *Літературна Україна*. № 40 (5721). 12 жовтня 2017. С. 8.
2. Гургула І. Такі справи... *Літературна Україна*. № 39 (5720). 05 жовтня 2017. С. 8.
3. Дашвар Люко. Ініціація. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2018. 416 с.
4. Жадан С. Інтернат. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2017. 336 с.
5. Іваничук Р. Країна Ірредента ; Злодії та апостоли. Харків: Фоліо, 2013. 311 с.
6. Кідрук Макс. Небратні. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 304 с.
7. Коробчук П. Священна книга гоповідань. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Освіта»», 2017. С. 60.
8. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. 416 с.
9. Мартинюк С. Слава Україні! Героям слава! *Літературна Україна*. № 38 (5719). 28 вересня 2017. С. 11.
10. Мушкетик Ю. Шлях героя. *Літературна Україна*. № 37 (5718). 21 вересня 2017. С. 10.
11. М'ятович В. Реформатор з Боголюбівки. *Літературна Україна*. № 19–20 (5802–5803). 18 травня 2019. С. 8–9.
12. Нахум С. Втеча із Криму. *Літературна Україна*. № 31–32 (5814–5815). 31 серпня 2019. С. 16–17.
13. Орел І. Хроніка одного батальйону. Харків: Фоліо, 2016. 178 с.
14. Плотникова Р. Непманша. Харків: Фоліо, 2019. 281 с.
15. Положій Є. Іловайськ. Харків : Фоліо, 2015. 378 с.
16. Процюк С. Під крилами великої Матері. Ментальний Майдан. Брустурів: Discursus, 2015. 240 с.
17. Терен В. Ворожіння на ягнятку. *Літературна Україна*. № 48 (5679). 15 грудня 2016. С. 8–9 ; № 49 (5680). 22 грудня 2016. С. 8–9.

- 18.Ткаченко Н. «Юбка-кльош». *Літературна Україна*. № 27–28 (5810–5811).
03 серпня 2019. С. 9, 11.

ДОДАТОК

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ТА МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЇХ У
ХУДОЖНЬОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стратегія ідентифікації	Тактики <ul style="list-style-type: none"> • інтелектуалізації • фамільярності • аналогії	Мовні засоби <ul style="list-style-type: none"> • суспільно-політична лексика • суспільно-політичні евфемізми та дисфемізми • метафори
Стратегія консолідації народу	Тактики <ul style="list-style-type: none"> • активної громадянської позиції адресата • апеляції до минулого	Мовні засоби <ul style="list-style-type: none"> • суспільно-політична лексика • метонімії • речення-заклики
Стратегія засудження ідей і вчинків	Тактики <ul style="list-style-type: none"> • звинувачення • осуду	Мовні засоби <ul style="list-style-type: none"> • суспільно-політичні дисфемізми • антитеза